

გარემოსდაცვითი განათლება, როგორც გურიის მდგრადი განვითარების საფუძველი

მარინა მეტრეველი,

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის,
ბიზნესტექნოლოგიების ფაკულტეტის პროფესორი

აბსტრაქტი

დღეს საქართველო გარემოს მიმართ დიდი გამოწვევების წინაშე დგას, რაც საფრთხეს უქმნის ქვეყნისა და მისი მოსახლეობის გრძელვადიან კეთილდღეობას. ცხადია, საჭიროა მდგრადი განვითარების პრაქტიკული განხორციელების ხელშეწყობა, გარემოსდაცვითი განათლების ჩათვლით, იმგვარად, რომ „დაბალანსებული იყოს ეკონომიკური ზრდა, გარემოს დაცვა და სოციალური განვითარება“.

ეკოლოგიური განათლება წარმოადგენს მულტიდისციპლინარულ სწავლებას, რომელიც აყალიბებს გარემოსდაცვით შეგნებას, ღირებულებებს და უნარ-ჩვევებს, რომლის საშუალებითაც ადამიანი და მთლიანად საზოგადოება მონაწილეობს გარემოს შენარჩუნებისა და გაუმჯობესების საქმეში. მომავალი თაობების მომზადება და აღჭურვა შესაბამისი გარემოსდაცვითი ცოდნით, უნარ-ჩვევებით და მდგრადი გარემოსდაცვითი დამოკიდებულებებით გადაუდებელ ამოცანას წარმოადგენს.

ნაშრომის კვლევის მიზანს წარმოადგენს საქართველოში ტურიზმის მდგრადი განვითარებისა და გარემოსდაცვითი განათლების მდგომარეობის ანალიზი; მათი განვითარების მასტიმულირებელი მექანიზმების შემუშავება. აღნიშნული მიზნიდან გამომდინარე ჩვენს მიერ **დასახულია შემდეგი ამოცანების გადაჭრა**: ქვეყნის მოსახლეობის ყველა სოციალური ფენისა და ასაკობრივი ჯგუფებისთვის გარემოსდაცვითი განათლების ძირითადი მიმართულებების კვლევა; გარემოსდაცვითი განათლების, ტურიზმის მდგრადი განვითარებისა და სახელმწიფო პოლიტიკისადმი სისტემური მიდგომა და მათი ურთიერთქმედების მოდელის შემუშავება.

საკვანძო სიტყვები: მდგრადი ტურიზმი, გარემოსდაცვითი განათლება, დაცული ტერიტორიები, ადგილობრივი თემები, სახელმწიფო პოლიტიკა.

* * * *

გასული საუკუნის 70-იან წლებში, საერთაშორისო საზოგადოებამ დაიწყო კვლევა განათლების შესაძლო როლის შესახებ გადაუდებელი გარემოსდაცვითი და განვითარების გამოწვევების აღმოფხვრის საკითხში. საერთაშორისო ხედვა გარემოსდაცვითი განათლებისათვის (EE) პირველად აღწერილ იქნა ბელგრადის 1975 წლის ქარტიამი, რომელშიც ჩამოყ-

ალიბდა მიზნები, ამოცანები, პრინციპები და გარემოსდაცვითი განათლების სამიზნე აუდიტორია (UNESCO-UNEP, 1975).

საქართველოში ამ მოსაზრებების შემდგომი განვითარება მოხდა 1977 წელს, კერძოდ, თბილისში გამართულ სამთავრობო-საერთაშორისო კონფერენციაზე გარემოსდაცვითი განათლების შესახებ (ICEE). კონფერენციაზე მომზადდა თბილისის დეკლარაცია, რომელშიც ჩამოყალიბდა ფორმალური და არაფორმალური გარემოსდაცვითი განათლების სისტემის სტრუქტურა, როგორც ადგილობრივი, ასევე ეროვნული და საერთაშორისო დონეებზე. ასევე, ნათლად განისაზღვრა გარემოსდაცვითი განათლება, როგორც „სასწავლო პროცესი, რომელიც იწვევს ადამიანების ცოდნისა და ცნობიერების დონის ამაღლებას გარემოსთან და მასთან დაკავშირებულ გამოწვევებთან დაკავშირებით, ავითარებს აუცილებელ უნარებს და ექსპერტულ ცოდნას გამოწვევების გადასაჭრელად სტიმულირებას უწევს მიდგომებს, მოტივაციებს და ნაკისრ ვალდებულებებს, რათა მიღებულ იქნეს კარგად არგუმენტირებული გადაწყვეტილებები და განხორციელდეს საპასუხისმგებლო ქმედებები“ (UNESCO-UNEP, 1978).

უკანასკნელი ათწლეულის განმავლობაში მოხდა გარემოსდაცვითი განათლებისა და მდგრადი განვითარების კონცეფციის შერწყმა, რაც აღინიშნება ტერმინით „განათლება მდგრადი განვითარებისათვის“ (ESD). გაერთიანებული ერების ევროპის ეკონომიკური კომისიის (UNECE) თანახმად, განათლება მდგრადი განვითარებისათვის „აფართოებს“ გარემოსდაცვით განათლებას მისი ინტეგრირებით სხვა სფეროებთან იმ მიზნით, რომ შეიქმნას „ყოველსმომცველი კონცეფცია რომელიც მოიცავს ურთიერთდაკავშირებულ გარემოსდაცვით, ეკონომიკურ და სოციალური საკითხებს“ (UNECE, 2005). დღეისათვის, საერთაშორისო დონეზე „განათლება მდგრადი განვითარებისათვის“ აღიარებულია, როგორც მდგრადი განვითარების ფუნდამენტური სტრატეგია.

„განათლება მდგრადი განვითარებისათვის“, როგორც განვითარების პრიორიტეტის სტიმულირებისათვის, გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ 2005 - 2014 წლები გამოაცხადა „განათლება მდგრადი განვითარების დეკადად (DESD) (UNESCO, 2005). შედეგად, მრავალმა საერთაშორისო და ეროვნულმა ორგანიზაციამ შეიმუშავა შესაბამისი სტრატეგიები და სამოქმედო გეგმები.

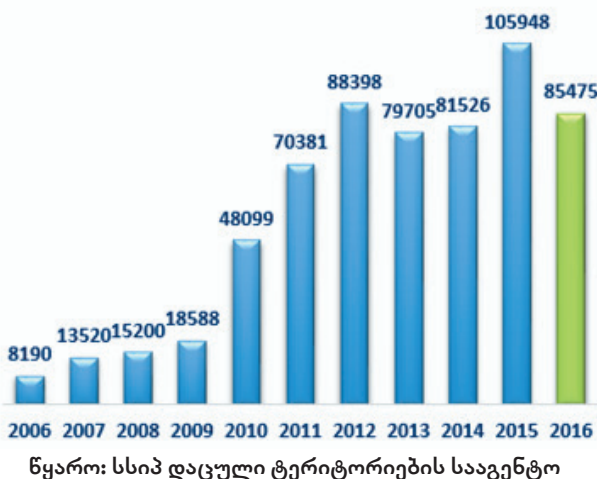
საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტრომ, მოცემული დოკუმენტის მეშვეობით უნდა შეძლოს საფუძველი ჩაუყაროს საქართველოში „განათლებას მდგრადი განვითარებისთვის“. დოკუმენტი ითვალისწინებს რა საქართველოში არსებულ რეალობას, ამავდროულად შესაბამისობაშია „განათლება მდგრადი განვითარებისთვის დეკადის“ (DESD) ხედვასა და მიზნებთან და „გაერთიანებული ერების ევროპის ეკონომიკური კომისიის განათლება მდგრადი განვითარებისთვის“ (UNECE ESD) სტრატეგიასა და სამოქმედო გეგმასთან.

„საქართველოს ტურიზმის სტრატეგია 2025“-ის სახელმძღვანელო პრინციპები, როგორც შინაარსობრივად, ასევე, მისგან გამომდინარე დარგის განვითარების პრიორიტეტული მიმართულებების თვალსაზრისით ვერ პასუხობს საქართველოს მდგრადი ტურიზმის განვითარების თანამედროვე გამოწვევებს და გრძელვადიან პერიოდში მისი განვითარების სტრატეგიულ მიმართულებებს.

გარემოს დაცვის, ადგილობრივი თემებისა და მდგრადი მოგზაურობის ინტერესების გაერთიანების საუკეთესო საშუალებაა, როგორც ტურისტთა, ასევე ადგილობრივი მოსახლეობის განათლება გარემოს დაცვის საკითხებში (TIES, The International Ecotourism Society, 2016). აღნიშნული ტენდენცია აუცილებელს ხდის ქვეყნის ხელისუფლების მიერ გარემოს დაცვის საკითხებისა და გარემოს დაცვითი განათლებისადმი მიმართული ღონისძიებების გააქტიურებას.

ეკოლოგიური განათლება წარმოადგენს მულტი-დისციპლინარულ სწავლებას, რომელიც აყალიბებს გარემოსდაცვით შეგნებას, ღირებულებებს და უნარ-ჩვევებს, რომლის საშუალებითაც ადამიანი და მთლიანად საზოგადოება მონაწილეობს გარემოს შენარჩუნებისა და გაუმჯობესების საქმეში. მომავალი

დიაგრამა 1. გარემოსდაცვით განათლებაში ჩართულ ბენეფიციართა რაოდენობის დინამიკა 2006-2016 წ.წ.

თაობების მომზადება და აღჭურვა შესაბამისი გარემოსდაცვითი ცოდნით, უნარ-ჩვევებით და მდგრადი გარემოსდაცვითი დამოკიდებულებებით გადაუდებელ ამოცანას წარმოადგენს. ეკოლოგიური განათლება ეხმარება ქვეყნის მოსახლეობას გარემოსდაცვითი და მასთან უშუალოდ დაკავშირებული მდგრადი განვითარების პრობლემების გამოვლენაში, ამ პრობლემების შესწავლაში და მათი გადაჭრის აუცილებელი გზების მოძიებაში (საქართველოს დაცული ტერიტორიების სააგენტოს წლიური ანგარიშები, 2015).

საყურადღებოა, რომ ყველაზე მწირი განათლება არსებობს სასოფლო-სამეურნეო დასახლებების მოსახლეობაში, განსაკუთრებით კი მათ შორის ვინც ეროვნულ პარკებთან სიახლოვეს ცხოვრობს (სკოლის ასაკიდან დაწყებული ყველა ასაკისა და სოციალური კუთვნილების მოსახლეობისთვის). ამისათვის საჭიროა მათ ადრეული ასაკიდან მიეწოდოს გარემოსდაცვითი ინფორმაცია, ვინაიდან მათ, როგორც ეროვნული მემკვიდრეობის ბატონ-პატრონთ, მნიშვნელოვანი როლი ეკისრებათ ამ ტერიტორიების დაცვასა და მოვლაში.

შესაბამისად, საქართველოს დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ერთ-ერთ ძირითად მიმართულებას წარმოადგენს გარემოსდაცვითი განათლება ადგილობრივ მოსახლეობასთან. გარემოსდაცვითი ცნობიერების ასამაღლებლად დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ორგანიზებით ტარდება: შეხვედრები, ლექცია-სემინარები, ტრენინგები, ღონისძიებები მწვანე კალენდრის მიხედვით, ეკოგაკვეთილები ველზე, მწვანე აქციები, ეკოტურები და სხვა სახის გარემოსდაცვითი აქტივობები.

დიაგრამაზე 1.-ზე ასახულია 2006-2016წწ-ში, დაცულ ტერიტორიებთან სიახლოვეს მცხოვრები მოსახლეობის გარემოსდაცვით განათლებაში ჩართვის ტენდენცია. აღსანიშნავია, რომ 2006 წლიდან 2016 წლამდე ბენეფიციართა რაოდენობა გაზრდილია საშუალოდ 39%-ით. კერძოდ, 2007 წელს 2006 წელთან შედარებით გაზრდილია - 65,08%-ით, 2008წელს 2007წელთან შედარებით 12,43%-ით, შესაბამისად, 2009-2010 -ზრდა არის 22,29%, 2010-2011წწ -ზრდა - 158%, 2011-2012წწ - 46,33%, 2012-2013წწ კი კლება, შესაბამისად -9,83%-ია, 2013-2014წწ - 2,28%, 2014-2015წწ - 29,96%.

2015 წლის მდგომარეობით ლექცია-სემინარი გარემოს დაცვისა და დაცული ტერიტორიების მნიშვნელობის თემატიკით ჩაუტარდა 85 814-მდე მოსწავლეს, 3 652 სტუდენტს, ჩრთული იყო 2283-მდე პედაგოგი. მოეწყო 4 667 ეკო-ტური, 840 ლექცია-სემინარი, 679 მოსახლეობასთან შეხვედრა, 120 მწვანე აქცია, 165 დასუფთავების აქცია.

2016 წლის 9 თვის განმავლობაში ლექცია-სემინარი გარემოს დაცვისა და დაცული ტერიტორიების მნიშვნელობის თემატიკით ჩაუტარდა 70 143-მდე

მოსწავლესა და სტუდენტს, ჩართული იყო 3 835-მდე პედაგოგი და ჩატარდა შეხვედრა 10 252 ადგილობრივ მოსახლესთან. ჩატარდა 529 ლექცია სემინარი და 440 მოსახლეობასთან შეხვედრა. მოეწყო 55 კვირეული, 103 მწვანე აქცია, 2 695 ეკო ტური და 151 დასუფთავების აქცია.

გარდა დაცული ტერიტორიების სააგენტოსი, ქვეყნის მასშტაბით გარემოსდაცვითი განათლების აქტივობებს ახორციელებს საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროს სსიპ გარემოსდაცვითი ინფორმაციისა და განათლების ცენტრი. იგი დაარსდა 2013 წელს. ცენტრის ერთ-ერთ ძირითად მიზანსა და ამოცანას წარმოადგენს: 1. „გარემოსდაცვითი განათლება მდგრადი განვითარებისათვის“ ხელშეწყობა (მათ შორის, ტრენინგების, კვალიფიკაციის ამაღლების კურსების, სემინარების ორგანიზების, პროფესიული კურსების შემუშავების გზით); 2. გარემოსდაცვითი განათლების (ფორმალური და არაფორმალური) ხელშეწყობა და ა.შ.

ცენტრმა 2014-2016 წწ-ში გადაამზადა საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროს 906 თანამშრომელი, სხვადასხვა უნივერსიტეტის 32 სტუდენტი და სხვადასხვა სკოლის 60 მოსწავლე; ლექცია-სემინარები მოისმინა 2828-მა მოსწავლემ და 759-მა სტუდენტმა; სულ გარემოსდაცვის საკითხებზე ცოდნა აღიმაღლა 4585-მა ადამიანმა.

2015 წელს, საქართველოში შიდა მოგზაურების რაოდენობა (12,4 მლნ ტურისტი) დაახლოებით 2-ჯერ აღემატებოდა ქვეყანაში შემოსული უცხოელი ტურისტების რაოდენობას (5,9 მლნ). შიდა მოგზაურების 2,1% ანიჭებდა უპირატესობას ლანდშაფტებისა და დაცული ტერიტორიების მონახულებას (საქართვე-

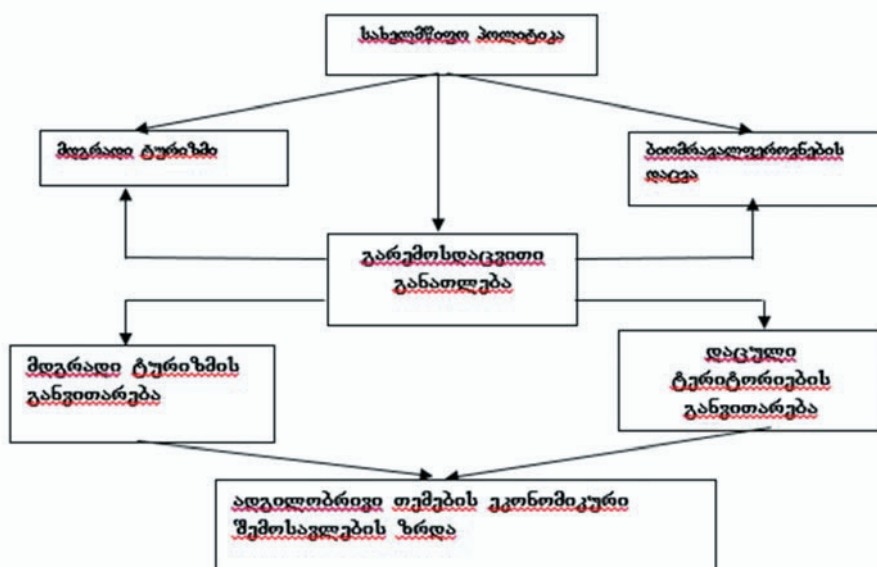
ლოს ტურიზმის სტატისტიკური მიმოხილვა 2015).

იმის გამო, რომ წლის განმავლობაში ქვეყნის მოსახლეობის უმეტესობა დაცულ ტერიტორიებზე მოგზაურობს, მდგრადი ტურიზმის განვითარებისა და გარემოს დაცვის საკითხებისადმი მათ უნდა ჰქონდეს სისტემატური და მრავალფეროვანი ინფორმაცია. ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე, სკოლამდელ სასწავლო დაწესებულებებში, სკოლებში და უნივერსიტეტებში შეტანილია სპეციალური საგნები გარემოს დაცვის საკითხებთან დაკავშირებით, მაგრამ ქვეყნის მასშტაბით, მატერიალური რესურსი და სასწავლო მეთოდოლოგიური მასალა არ არის საკმარისი გარემოსა და მდგრადი განვითარების შესახებ ტრენინგებისა და განათლების სრულყოფილად ჩასატარებლად. ამაზე მეტყველებს ის მწირი დაფინანსება, რომელიც სსიპ გარემოსდაცვითი ინფორმაციისა და განათლების ცენტრს აქვს გამოყოფილი 2017 წლის ბიუჯეტით (100 ათ ლარი).

საქართველოში მდგრადი ტურიზმის განვითარებისთვის უმნიშვნელოვანესია „ტურიზმის სტრატეგია 2025“ ითვალისწინებდეს ისეთ აქტივობებს, როგორებიცაა:

- საქართველოში დაცული ტერიტორიების პოპულარიზაციის, ეკოტურიზმის განვითარების და ტურისტების მოზიდვა-დაინტერესების მიზნით დაცული ტერიტორიების სარეკლამო და სააგიტაციო ღონისძიებების ჩატარება;
- ეკოლოგიური განათლების, ცნობიერების ამაღლების და საზოგადოების ცალკეული ჯგუფების გარემოსდაცვითი ქცევის გაუმჯობესების მიზნით საჭირო ღონისძიებების გატარება;
- ბუნებრივ და ისტორიულ-კულტურულ

სურათი 1. გარემოსდაცვითი განათლების, ტურიზმის მდგრადი განვითარებისა და გარემოს დაცვისადმი სისტემური მიდგომის მოდელი

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ

გარემოში რეკრეაციის, ჯანმრთელობის დაცვისა და ტურიზმისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა საქართველოს ეკოტურისტული პოტენციალის გაზრდის მიზნით.

„გარემო და მდგრადი განვითარების“ სწავლების სისტემატიზებისთვის კი საჭიროა შემუშავდეს და ცნობიერება აიმაღლოს შემდეგი ძირითადი მიმართულებებით (რომლებიც აუცილებელია საქართველოს მოქალაქეთა ყველა ასაკობრივ ჯგუფში მიმდინარეობდეს უწყვეტად):

- მდგრადი განვითარების კონცეფცია;
- მდგრადი ტურიზმისა და გარემოს ურთიერთობა და ეკოტურიზმის მნიშვნელობა;
- გლობალური გარემო და მისი საფრთხეები - ჰაერის დაბინძურება, ნიადაგის დაბინძურება, ეროზია, წყლის დაბინძურება, რესურსების ნაკლებობა, ნარჩენები, კლიმატის ცვლილება, სახეობები და ეკოსისტემები, გარემოს დეგრადაციის საკითხები (გაუდაბნობა, ტყეების დაკარგვა, კლიმატის ცვლილება, ბიომრავალფეროვნების დაკარგვა);
- განახლებადი ენერგორესურსები;
- გარემოსდაცვითი ინსტრუმენტები;
- სამართლებრივი ინსტრუმენტები - საერთაშორისო კონვენციები, დეკლარაციები და შეთანხმებები, საქართველოს გარემოსდაცვითი კანონმდებლობის საფუძვლები.

ზემოაღნიშნული ფაქტორები შეიძლება ჩამოვყალიბოთ, მოდელის სახით, როგორც გარემოსდაცვითი განათლების, ტურიზმის მდგრადი განვითარებისა და სახელმწიფო პოლიტიკის ურთიერთქმედებისადმი სისტემური მიდგომა (სურათი 1.)

გარემოსდაცვითი საკითხების ბავშვობიდან მთელი ცხოვრების მანძილზე სწავლა სწორედ ის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია, რომელიც ხელს შეუწყობს ქვეყანაში, როგორც გარემოს დაცვას, ასევე მდგრადი ტურიზმის განვითარებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მეტრეველი მ., (2004). ტურიზმი და გარემოს დაცვა — ეკოტურიზმის საფუძვლები, ფორმა, თბილისი
2. მეტრეველი მ., (2007). კახეთი — ვაშლოვანისა და ლავოდების დაცული ტერიტორიები, ჯი ეი თი, თბილისი
3. მეტრეველი მ., (2011). გარემო და ეკოტურიზმის მენეჯმენტი, ფავოროტი პრინტი, თბილისი
4. პეპანაშვილი ნ., კლიმიაშვილი ლ. (2010). გარემო და მდგრადი განვითარება, თბილისი
5. ქაჯაია გ., (2002). გამოყენებითი ეკოლოგიის საფუძვლები, თბილისი Georgian Tourism Statistics – 2015. თბილისი
6. Georgia Tourism Strategy 2025, Volume 1: Situation Analysis, Tbilisi, Georgia, May 2015, p. 108
7. McClintock, E. (2011). Education for sustainable development strategy: *Draft recommendations*. Unpublished] Georgian Ministry of Environmental Protection and U.S. Peace Corps, Tbilisi.
8. National Biodiversity Strategy and Action Plan of Georgia 2014 – 2020, Tbilisi, 2014
9. <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20080305115859/http://www.defra.gov.uk/environment/sustainable/educpanel/1998ar/ann4.htm>
10. <http://apa.gov.ge/en/saagento>
11. <http://resources.spaces3.com/a30712b7-da01-43c2-9ff0-b66e85b8c428.pdf>
12. <http://www.apa.gov.ge/ge/angariSebi>
13. http://www.gdrc.org/uem/ee/EE-Tbilisi_1977.pdf
14. <http://www.moe.gov.ge/en/about-ministry/ssip/garemosdacviti-informaciisa-da-ganatilebis-centri>
15. <http://www.uia.org/s/or/en/1100055846>

რეზიუმე

საქართველოს მთავრობის მიერ ტურიზმის მდგრადი განვითარება წარმოადგენს ეკონომიკის განვითარების ერთ-ერთ ძირითად პრიორიტეტს, რომელიც მხოლოდ დეკლარირებითა და საქართველოს ტურიზმის სტრატეგია 2025-ში, რამდენიმე სიტყვითაა დადასტურებული. მსოფლიოს ქვეყნებში, ბოლო ათწლეულის მანძილზე გარემოს დაცვასა და განათლებისადმი ყურადღების ზრდის ფონზე, საჭიროა ქვეყანაში გარემოსდაცვასთან დაკავშირებული ღონისძიებების გააქტიურება.

კვლევიდან გამოიკვეთა, რომ საქართველოში დანერგულია ყველა ასაკობრივი ჯგუფსა და სოციალური კუთვნილების მოსახლეობაში გარემოსდაცვითი განათლებისადმი სისტემური მიდგომა.

ზემოაღნიშნულის მიუხედავად, არ არის საკმარისი მისი მხოლოდ დეკლარირება. საჭიროა, როგორც გარემოს დაცვის, ასევე ტურიზმის განვითარების სტრატეგიული დოკუმენტებთან და შესაბამისი საკანონმდებლო აქტებით გათვალისწინებულ იქნეს გარემოსდაცვითი განათლებისა და სწავლების გააქტიურების მექანიზმები ქვეყანაში ტურიზმის მდგრადი განვითარების მიმართულებით.

ნაშრომში, ქვეყნის მოსახლეობის ყველა სოციალური ფენისა და ასაკობრივი ჯგუფებისთვის გარემოსდაცვითი განათლების ძირითადი მიმართულებების კვლევიდან გამომდინარე შემუშავებულ იქნა გარემოსდაცვითი განათლების, ტურიზმის მდგრადი განვითარებისა და სახელმწიფო პოლიტიკისადმი სისტემური მიდგომა და მათი ურთიერთქმედების მოდელი.

აღნიშნული მოდელიდან გამომდინარე სისტემური მიდგომის განხორციელება (მექანიზმი) დაეხმარება საქართველოს ახლანდელ და მომავალ თაობებს შეიძინონ არა მხოლოდ გარემოს დაცვისა და მდგრადი განვითარების თეორიული ცოდნა, არამედ სათანადოდ აღიჭურვონ პრაქტიკული უნარების გამოყენების შესაძლებლობებით ტურიზმის მდგრადი განვითარების მიმართულებით.

ENVIRONMENTAL EDUCATION AS THE BASIS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TOURISM

Marina Metreveli

Doctor of Economics,
Professor, Georgian Technical University

RESUME

Sustainable development of tourism by the Government of Georgia is one of the main priorities of economic development, confirmed in brief through declaration solely in the Tourism Strategy of Georgia for 2025. Against the background of increased attention to environmental protection and education worldwide during the recent decades, environment-related measures shall be intensified in the country.

The survey revealed that system approach to the environmental education has started towards the population of Georgia attributed to all age groups and social strata. Despite of the hereof fact, declaration solely of the strategy is not enough. The Strategic Documents for environmental protection and tourism development, as well as respective legislative acts shall envisage the mechanisms for intensification of environmental education and training in terms of sustainable development of tourism in the country.

The Paper, deriving from the study of main directions of the environmental education for the population of the country of various social layers and age groups, provides the developed system approach to the environmental education, sustainable development of tourism and state policy and the model of inter-relation thereof.

Deriving from the hereof model, application (mechanisms) of the system approach will facilitate the current and future generations of Georgia to obtain not only the theoretical knowledge of environmental protection and sustainable development but to be equipped with capacity of application of practical skills in terms of sustainable development of tourism.